

Ірина ДМИТРІВ,
м. Дрогобич

БІБЛІЙНА ПАРАДИГМА ПУБЛІЦИСТИКИ о. ВАСИЛЯ МЕЛЬНИКА (ЛІМНИЧЕНКА)¹

Стаття присвячена творчості одного з найбільш талановитих представників українського варіанту «католицької літератури» о. Василя Мельника (Лімниченка). Об'єктом наукового аналізу стала публіцистика, в якій узагальнено життєвий досвід письменника. Оскільки світогляд автора був глибоко християнським і це визначило специфіку його художнього мислення, в дослідженні зроблено спробу проаналізувати біблійні образи, символи, події, у світлі яких Василь Мельник оцінює стан українського суспільства у міжвоєнні роки ХХ століття.

Ключові слова: Біблія, католицька література, «Логос», нація, символ, художній образ.

Dmytriv I. Biblical Paradigm of Vasyl Melnyk's (Limnichenko's) Publicistic Works. The given deals with Vasyl Melnyk's (Limnichenko's) creative work as one of the most talented representatives of the Ukrainian «Catholic literature». The object of scientific analysis is the publicistic work in which the writer's experience is generalized. The author's deeply Christian world view defined the specific features of his artistic thought. An attempt is made to analyze the Biblical images, symbols and events in the light of which Vasyl Melnyk estimates the situation typical for the Ukrainian society during the interwar20th century period.

Key words: Bible, Catholic literature, «Logos», nation, symbol, image.

Дмитрив І. Библейская парадигма публицистики о. Василия Мельника (Лимниченко). Статья посвящена творчеству одного из наиболее талантливых представителей украинского варианта «католической литературы» о. Василия Мельника (Лимниченко). Объектом научного анализа стала публицистика, в которой обобщен жизненный опыт писателя. Поскольку мировоззрение автора было глубоко христианским и это определило специфику его художественного мышления, в исследовании предпринята попытка проанализировать библейские образы, символы, события, в свете которых Василий Мельник оценивает состояние украинского общества в межвоенные годы ХХ века.

Ключевые слова: Библия, католическая литература, «Логос», нация, символ, художественный образ.

Постановка проблеми. Отець Василь Мельник (Лімниченко) – греко-католицький священник, поет, прозаїк, драматург, громадський діяч,

© Дмитрив І. Біблійна парадигма публіцистики о. Василя Мельника (Лімниченка)

один з найактивніших учасників літературного об'єднання «Логос». З позицій практикуючого, а не лише декларативного християнства «логосівці» намагалися осмислити стан тогочасного українського суспільства, а також накреслити шляхи виходу із непростої ситуації, яка на той час склалася в Україні.

Творчий доробок о. Василя Мельника характеризується глибоким опрацюванням текстів Святого Письма. Уся його художня спадщина (збірки поезій «З війни» (1920 р.), «Хуртовина» (1921), «Клонюсь» (1926), і «Дзвонять дзвони» (1933), п'єса «Убите щастя», повість «Верховинець», есеї) свідчить про те, що біблійні образи, символи, моральні імперативи стали визначальними константами світогляду письменника. Знакові події з життя ізраїльського народу слугували для автора незмінним інструментарієм в осмисленні перипетій української історії.

Письменник-«логосівець» вдався до публіцистики уже в зрілому віці. Хоча вона тематично перегукується з поетичними творами, все ж є певним узагальненням життєвого досвіду Василя Лімниченка, а також по-християнськи аргументованою відповіддю на вимогу часу. З публіцистичних праць письменника опубліковано такі: «Великі духи народу», «У Свят-вечір», «Довірлива молитва», «Кого з двох ви бажаєте?», «Між нами та ними», «Поворот до Бога», «Пораженство», «Таборове життя», «Початок чи кінець? За ренесанс українського християнізму», «Українські хрестоносці», «Релігія і життя», «Післанництво українського народу».

Аналіз досліджень. Деякий час художня творчість письменників-«логосівців», у тому числі й о. Василя Мельника (Лімниченка), була поза межами наукових зацікавлень літературознавців. Лише епізодично з'являлися дослідження, присвячені письменникам-католикам. Творчості «логосівців» цікавилися літературні критики, які працювали на літературній ниві в період активної діяльності «Логосу» (Теофіл Коструба, Олександр-Микола Мох, Ярослав Гординський), а також літературознавці діаспори (Леонід Рудницький, Ярослав Розумний, Ярослав Грицков'ян). Тільки за останні роки в Україні було здійснено ряд досліджень, завдяки яким творці українського варіанту «католицької літератури», а серед них письменники «Логосу», зайняли належне місце в історії української літератури. Непересічну наукову вартість мають дослідження таких українських літературознавців, як Микола Ільницький, Тарас Салига, Степан Хороб, Володимир Микитюк, Наталія Вівчарик та інші. Варто відзначити дослідження Лілії Гром'як [1], яка панорамно розглядає творчість усіх письменників-«логосівців», однак найбіль-

ще уваги приділяє вивченню художньої спадщини о. Василя Мельника (Лімниченка), охопивши майже усі грані його творчої та громадської діяльності. Проте аж ніяк не можна стверджувати, що творчість Василя Мельника є достатньо вивченою, а публіцистиці «логосівця» досі не присвячено окремого дослідження.

Мета статті – окреслити основні біблійні константи публіцистики письменника, які вплинули на формування християнського та національного світогляду автора.

Виклад основного матеріалу. Василь Лімниченко, як і багато інших українських письменників, намагався збагнути непрості колізії становлення нашої нації крізь призму історії старозавітних євреїв. У цьому контексті стає зрозумілою проблема провідництва народу. Духовний провід, на думку «логосівця», повинен бути в руках духовенства і митців. На потвердження своїх міркувань автор вдається до частоті цитації із книг біблійних пророків – Ісаї, Єремії, Амоса, Авдія та інших, які для ізраїльського народу були голосом сумління, речниками Божої волі. Для прикладу наведемо найбільш промовисті та часто цитовані письменником вислови пророків: «Розбитий та розграблений народ став здобиччю чужоплемінників і нема йому визволителя» (Іс. 42, 22), «найбільший скарб народу – це страх Господень» (Іс. 32, 6), «дивитись на лихо народу в день погибелі його з заложеними руками – це злочин» (Авд. 1, 13–14), «Ти (народе) поранений, а біль твій тяжкий... Се ж за мною провини твої, за безліч гріхів твоїх я вчинив тобі теє (говорить Господь). Та всі, що тебе жеруть, будуть пожерті! Всі вороги твої підуть у неволю. Ті, що тебе спустошили, будуть спутошені. А всі, що тебе гарбали, будуть загарбані. Я перев'яжу рани твої і вигою знаки по них!...» (Єрем. 30, 15–17).

Як зазначає Галина Теслюк, старозавітні пророки мали завдання контролювати і перевіряти діяльність земних царів та їх адміністрацію, напоумлювати та вказувати на провини, радити і підтримувати у складних обставинах. Цікавим є факт, що пророчий рух зародився в період створення і формування ізраїльської монархії – остання чверть XI ст. до Р. Х. Пророчє слово було звернене не лише до державних правителів, а також і до релігійних діячів, народу в цілому. Проте саме адміністративна, економічна, соціальна політика царів, їх ставлення до Божого Закону і його виконання в різних сферах життя були предметом пророчого контролю і частоті критики. Святе Письмо вказує, що царі відчували необхідність пророчого слова, особливо у час складних обставин. Однак, як свідчить історія, царі не завжди сприймали пророчі слова і виконували їхні настанови [4, 1–2].

Аналізуючи публіцистику Василя Лімниченка, необхідно розуміти, чому серед великої кількості ізраїльських пророків письменникові особливо близькою стає харизма декількох із них – Амоса, Єремії, Ісаї.

Особливість пророцтв Амоса полягає в тому, на думку о. Олесандра Меня, що він вперше проголосив істину про рівність усіх народів перед Богом. Як же ж тоді розуміти переконання про богообраність ізраїльського народу, що наскрізно присутнє у книгах Старого Завіту? Пророк Амос дає доволі неочікувану відповідь на це питання: вибраність – це, радше, не привілей, а відповідальність. Якщо вибраний народ виявиться негідним свого призначення, то, безсумнівно, понесе справедливе покарання [3]. Василь Мельник зауважував, що українці часто хизуються своєю винятковістю, славним історичним минулим, проте їхнє життя не відповідає християнській поставі вибраного народу, адже в ментальності українців є багато негативних рис, зокрема, чванливість, лінощі, заздрість, нездорова конкуренція тощо. До того ж, пророк Амос гнівно викриває соціальну несправедливість, здирництво, марнотратство, лицемірство і бачить у цьому спотворення людської природи. Він також виступає проти зовнішньої фарисейської побожності. Як свідчить історія, більшість цих негативних явищ мали місце в українському суспільстві міжвоєнних років ХХ століття.

Пророк Єремія виступав проти служителів вівтаря та можновладців, які маскували свої власні пороки і духовну хворобу всієї нації. Найбільшим злочином, з яким довелося боротися Єремії, було ідолопоклонство, яке стало причиною численних Божих покарань. Духовна присутність палких слів Єремії у публіцистиці о. Василя Мельника (Лімниченка) пояснюється тим, що письменник називає свою епоху добою виродження людини. Її ознаки: духовна порожнеча людини («Душа модерної людини поміліла. Загасли в ній божественні вогні. Потліли в ній шляхетні пориви. Заіснували у ній усякі ментальні дефекти»), моральна інерція, ідеологічна розгубленість [2, 606]. Він слушно називає сучасну йому епоху не теоцентричною, не антропоцентричною, а механоцентричною [2, 659]. «Першою п'ятформою новочасного демонізму є матеріалізм, – пише Василь Мельник, – за яким неодмінно гряде атеїстичний екзистенціалізм – це філософія надаремности й безсилля людської боротьби. Його прихильники впадають у трагіку власного буття» [2, 589]. Натомість покірність та інертність несумісні з духом католицизму, адже йому притаманна свобода та творча звитяга, постійна позитивна активність. Духовній інертності письменники-католики протиставляли філософію християнського волюнтаризму, тобто християнського прогресивного руху: «Віра в Бога – це передусім глибоке розумове переконання. (...) А

справа християнського руху, справа акції, справа боротьби за реалізацію Божих істин між людьми – це перш за все справа волі. Бо до руху, до чину змагу, до походу спонукує людину її свободна воля. Без напруги волі нема посуву вперед. Без невгнутої волі нема твердого характеру. Тому подвижники християнського прогресивного руху – це християнські активісти. Це люди з міцною, напнутою волею, що перебуває під постійною контролею здорового розуму» [2, 593].

Пророцтва Ісаї зводяться до таких основних тем: Бог є святий, Він не вимагає від людей святості, але цілковитої вірності; Бог – владика історії, людина стає співучасником Божого промислу через віру (сам Ісая брав активну участь у житті свого народу, вмів мудро оцінити політичну ситуацію, хоча його патріотизм мав духовний характер – він не бажав для Ізраїля могутності великих держав, а всю надію покладав на Бога); віра проявляється насаперед у виконанні заповідей, лише тоді обрядова побожність має смисл, інакше вона є зневагою Бога; зі старозавітної Церкви, члени якої вражені гріхом, Бог обирає собі святий Залишок – тих, які залишилися вірними і в майбутньому складуть ядро народу Божого; Ісая перший з пророків, хто говорить про Месію як Особистість, бо впадуть усі земні царства з їх війнами і жорстокістю, лише один Господь запанує над народами [3].

У статті «Боже Царство на землі» Василь Мельник перегукується з пророцтвами Ісаї, адже за допомогою численних антитез змальовує «тму кромішню» і Боже Царство, яке в його розумінні асоціюється з постулатами Католицької Церкви. Окреслюючи «ментальність справжнього католика», письменник, зокрема, називає такі її риси: «особисту гідність і свободу, правопорядок, почуття міри, ясність, конкретність та глибину думки про вічні й дочасні речі; він не є безоглядний ідеаліст, а духовий реаліст; всяка ідея в його світогляді має реальний підклад, починаючи від ідеї Бога, за якою криється не якийсь туманне поняття, а реальна істина: Творець і Пан всесвіту, особовий Бог; він є безапеляційним поборником ідолопоклонства перед масою та перед стадністю життя; він виступає проти духового нігілізму, бо це – нищівна сила, яка ніколи, ніяк та під жадним оглядом не може бути припасована до його світосприймання» [2, 613].

Проблема духовного нігілізму часто впливає зі світогляду масовості, стадності, тому письменники-«логосівці» вдалися до активного пропагування філософії християнського персоналізму, основні постулати якої викладено у рядках: «(...) кожна одиниця – це окремий світ Божий, це неповторний світ Божий, це цінність, вартніша від усієї вселенної. Бо ця одиниця – це Божа подоба! Бо якщо вона чесна і шляхетна та має в

собі Бога, її безсмертна душа така велична й міцна, що перетриває всі катаклізми та всі кінці землі і всесвіту» [2, 594]. У статті «Християнська демократія» Василь Лімниченко також пише: «В мілітаризмі людина – гарматне м'ясо, в імперіялізмі – штука худоби, в дарвінізмі – тварина. А в політичній лібералізмі людина – це Бог! В марксівським соціалізмі людина перекинулася в число, а комунізм зробив з неї коліщатко у величезній державній машині. Тим часом те основне право для людини, за яке Католицька Церква бореться, – це ніщо більше, тільки те, щоб людина була людиною! Щоб вона могла повнотою виявляти і розвивати свою особистість [2, 693]. Отже, на думку «логосівців», без реформи конкретної особистості, без відродження її духовного нутра всяка суспільна реформа буде безуспішною.

У міжвоєнні роки ХХ століття людина, як і нація загалом, часто опинялася перед дилемою: Схід чи Захід, духовне чи матеріальне, атеїзм чи християнство тощо. Тема вибору безликої маси порушується у статті о. Василя Мельника (Лімниченка) «Кого з двох бажаєте?», в якій автор опрацьовує біблійний сюжет про суд над Христом у Пилата. Коли Пилат дав юдеям можливість зробити вибір між Христом та Вараввою, натовп, поза всякою логікою та справедливістю, обирає злочинця. Пилат, злякавшись юрби, видав Ісуса на розп'яття. Цей епізод є надзвичайно промовистим як для життя окремої людини, так і для буття нації. Письменник-«логосівець» пояснює його так: «Кого з двох бажаєте? І те, що в останніх роках заіснувало на землі, проречисто підтверджує цю істину. Бо цей двоподіл людей, що твориться на наших очах, ця боротьба, що починає вестися й ведеться між двома духовими світами, між двома культурами, між двома великими таборами розпаденого людства, – це, в своїй найглибшій суті, відповідь на запитання: Кого з двох бажаєте? Варавву чи Ісуса, що зветься Христос? Кого хочете мати за Царя: Варавву чи Христа? Коли призадумаємося над історією нашого народу, а в цій призадумі гадками сягатимемо аж до істотних коренів нашої історичної дійсності, переконаємося, що і в наших умовах всі проблеми кінцево кінцем зводяться до однієї основної проблеми: – Кого з двох ви бажаєте? Варавву чи Ісуса, що зветься Христос?» [2, 573]. Отже, як бачимо, цими рядками письменник декларує такі погляди на формування нації, які мали місце в одкровеннях старозавітних пророків: допоки Бог не буде єдиним Царем над людьми, а земні володарі не схиляться перед Божими законами, не варто надіятися на успішний розвиток держави. Пророки, як узагальнює Галина Теслюк, ставили такі вимоги до земних правителів: по-перше, царем може бути лише вихідець з Ізраїля, а представник жодної іншої національності (в ширшому значенні – жодна інша держа-

ва) не має управляти вибраним народом; по-друге, не має покладатися на військову силу, яка б забезпечила цареві тривале правління; по-третє, його сімейне життя має бути впорядкованим; по-четверте, збагачення не може бути самоціллю володарювання; по-п'яте, цар не має права вивищуватися над своїми співгромадянами-«братами», а має дбати про їх добробут і забезпечити рівні права усіх громадян перед Законом; і останнє, цар зобов'язаний мати у своїм домі копію книги Закону Божого, щоб читати і виконувати Господні установи. (...) Світська влада мала б бути політичним інструментом Божої влади для встановлення Божого царства. Іншими словами, царська влада мала бути засобом, а не метою [4, 2].

У цьому контексті особливої ваги набуває постать Йоана Христителя, якого вважають пророком на межі двох Завітів. Василь Мельник наголошує, що українському народові вкрай потрібні предтечі, «що на громадських, суспільних і політичних ділянках нашого прилюдного життя голосно і проречисто, засадничо і програмово, ясно і недвозначно зайняли би безкомпромісові позиції Христа, позиції християнства, позиції св. Католицької Церкви» [2, 626], які «проповідували би Богу правду не тільки словом, але цілим своїм життям, проповідували би навіть тоді, коли їх голови так, як голова св. Йоана Христителя, мали би опинитися на підносі противника» [2, 627]. Отже, як уже зазначалося, тема духовного і політичного провладу нації представлена у публіцистиці Василя Мельника дуже широко, оскільки вона була актуальною на всіх історичних етапах розвитку України, а в першій половині ХХ століття постала особливо гостро.

Висновки. Католицький письменник о. Василь Мельник (Лімниченко) був глибоко закорінений у Святому Письмі. В усіх жанрах його художньої спадщини спостерігаємо алюзії, ремінісценції з Книги Книг. Публіцистиці письменника властиве часте цитування біблійних пророцтв, псалмів, окремих євангельських текстів, які служать авторитетним опертям світоглядних позицій автора. У всьому творчому доробку письменника домінуючим є образ Христа, в якому міститься повнота людського і божественного буття, проте «логосівець» послуговується також іншими біблійними образами (Богородиця, ангели, Йоан Предтеча, пророки, Пилат, Варавва тощо), які проливають світло на розуміння таїни людського буття.

Загальна настроєвість публіцистики о. Василя Мельника позначена оптимізмом, надією, вірою в особливе призначення українського народу: «Кожен з нас повинен собі ясно здати справу з цього, яке післанництво українського народу є історичне, тобто, яке післанництво українського народу є від Бога! А пізнавши його, кожен з нас зі свого боку

своїми скромними силами повинен змагати до здійснення того всенародного історичного завдання!» [2, 706].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гром'як Л. М. Отець Василь Мельник – письменник Василь Лімниченко / Лілія Гром'як // Мельник Василь, о. (Василь Лімниченко). Релігія і життя (поетія, проза, драма, публіцистика, релігійні статті) / [За заг. ред. проф. Р. Гром'яка; упор. і післямова Л. Гром'як]. – Тернопіль : Збруч, 1999. – С. 783–819.
2. Мельник В., о. (Василь Лімниченко). Релігія і життя (поетія, проза, драма, публіцистика, релігійні статті) / Василь Мельник / [За заг. ред. проф. Р. Гром'яка; упор. і післямова Л. Гром'як]. – Тернопіль : Збруч, 1999. – 830 с.
3. Мень А. В. История религии : В поисках Пути, Истины и Жизни. В 7 т. Т. 5 : Вестники Царства Божия : Библейские пророки от Амоса до Реставрации (VIII – IV вв. до н. э.) / о. Александр Мень. – М. : СП «Слово», 1992. – 431 с. – // Режим доступу : http://alexandrmn.ru/books/tom5/5_tom.html
4. Теслюк Г. Ставлення до влади старозавітніх пророків // Християнин і світ. № 2. – 2010. – С. 4–8. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу : <http://xlc.com.ua/biblija-pro/4-biblija-pro/36-stavlennja-do-vlady-starozavitnih-prorokiv>.

Статтю подано до редакції 6.10.2013 р.